

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи номзоди Шарифзода Лутфулло Абдулло дар мавзӯи «Арзишҳои илмӣ ва адабии номаҳои Садриддин Айнӣ ва Мирзо Турсунзода» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзоди илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.01.01 – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ

Диссертатсияи Шарифзода Лутфулло Абдулло бо номи «Арзишҳои илмӣ ва адабии номаҳои Садриддин Айнӣ ва Мирзо Турсунзода» ба яке аз мавзӯҳои муҳими адабиётшиносӣ бахшида шуда, ба шиносномаи ихтисос ва аз лиҳози фароғии муҳтавоӣ ба тартиби муқарраршудаи таълифи диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзоди илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.01.01 – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ мутобиқат менамояд.

Таҳқиқоти диссертатсионӣ ба сарҳати 9-и «Самтҳои афзалиятноки таҳқиқоти илмӣ ва илмию техникӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025 (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26.09.2020, № 503)» иртибот дошта, масъалаи гиромидошти забону адабиёт, осори гаронарзиши ниёгон ва таҳқиқи он дар шароити кунунӣ аз масъалаҳои актуалӣ ба шумор меравад.

Мақсади асосии муаллифи диссертатсия таъйини арзишҳои илмӣ ва адабии муқотиботи ду ҷояи аъзами адабиёти тоҷикон дар садаи бист, ду шахсутуни адабиёти нави тоҷик Садриддин Айнӣ ва Мирзо Турсунзода мебошад. Аз диди мо натиҷаи ин кор ҳамеша барои шинохти равандҳои иҷтимоиву маънавӣ ва фарҳангии тоҷикон дар садаи бист, густариши нақду суҳансанҷӣ, вусъати нақди илмӣ ва назарӣ, таҳқиқи амиқи таърих, адабиёт ва фарҳанги миллии тоҷикии садаи бист хеле судманд хоҳад буд.

Навгони диссертатсия дар он аст, ки аввалин маротиба масъалаҳои таърихи адабиёт ва танқиди адабӣ бо таърихи адабиёти номаҳои С. Айнӣ ва М. Турсунзода мавриди ҳаллу фасли илмӣ қарор гирифтаанд.

Бо диссертатсияи мазкур бори дигар собит мешавад, ки жанри нома ва раванди номанигорӣ дар рушд ва инкишофи таърихи илму фарҳанги тоҷикон нақши ҳарчи бештар дорад. Аз ин ҷиҳат, таваҷҷуҳи ҳарчи зиёд ба таърихи номанигории муосир ва муҳтавои номаҳои адабӣ дар садаи бист, аз назари

мо, барои такмили концепсияи таҳқиқи навини таърихи адабиёт ва нақди адабии тоҷикии ин як давраи бисёр пурчӯшу хурӯш ва таҷдиди назар ба проблемаҳои умдаи ҳаёти адабии муосири тоҷикон аз арзиши хоса бархурдор аст.

Нуктаи бисёр зарурӣ ва характерноки диссертатсия дар он аст, ки ба василаи номаҳои С. Айнӣ ва М. Турсунзода муҳимтарин масъалаҳои адабиёт ва адабиётшиносӣ – таърихи адабиёт, назарияи адабиёт ва нақди адабӣ, гузашта аз ин ҷузъиёти ҳаёти адабӣ дар ҳудуди замонҳои зиндагии онҳо хеле равшан мешавад. Хоса, ки садаи бист дар таърихи ҳаёти сиёсӣ, иҷтимоӣ ва маънавияи тоҷикон аз марҳалаҳои сабақангез ва, дар айни замон, баҳсангез мебошад, фарорафт ба муҳтавои номаҳои устодони адабиёт аз бисёр ҷиҳат руҳиёти хоси миллӣ, силсилаи муаммоҳои иҷтимоиву фарҳангӣ, масъалаҳои ҳаётан аввалиндарача ва баҳсангезро равшан мегардонад. Аз назари мо, аз номаҳои адабӣ на танҳо раванди бебозгашти рушди илму фарҳанги тоҷикӣ, балки саҳифаҳои доғу ихтилофноки ҳаёти адабиро низ метавон ошкор кард.

Аз ин ҷиҳат, ба бардошти дурусту салимтабъонаи муаллиф номаҳое, ки аз ин ду устоди адабиёт ба мо боқӣ мондаанд, аз ҷиҳати мазмуну муҳтаво, фарорафт ба масъалаҳои меҳварии адабиёт, махсусияти ҳаёти иҷтимоиву маънавий, руҳиёти миллӣ, муаммоҳои шахсӣ, дар баробари ин қазияҳое чун санҷиши асолати суҳан, ҷасоҳат, ҳусни баён, одобу ахлоқ ва ғайра хеле муҳим буда, имрӯз низ барои таъйини як қатор нуктаҳои меҳварии як давраи пурбори тоҷикон арзиши илмӣ ва амалӣ доранд. Муаллиф ин нуктаро хеле хуб дарк кардааст, ки жанри эпистолярӣ ҳамчун сарчашмаи нодиру пурқозибатарини пураарзиш буда, ҷиҳати бисёр судманди номаҳо дар он аст, ки адиб ба василаи он тамоми асрори дил, ҳатто паҳлуҳои норавшану маҳрамонаи ҳаёту эҷодиёташро ошкор менамояд, хонанда ва ё аҳли таҳқиқ бошад, ба ин васила аз розҳо ва нуктаҳои пасипардагӣ ва ё ҳатто риштаҳои ниҳоят нозуки эҳсосоти адиб огоҳ мешавад. Ба ин маънӣ адиб ва ё муҳаққиқ дар мактуб матлабҳоеро меоварад, ки дар ягон асари дигараш онҳоро ёфтанимкон надорад. Аз ин ҷиҳат, аз устодон С. Айнӣ ва М. Турсунзода баробари асарҳои адабӣ ва таърихиву илмӣ номаҳои зиёде мондаанд, ки таҳқиқи филологии онҳо дар вазъи имрӯзаи адабии муосири тоҷикӣ бисёр дорои

аҳаммият аст. Бо назардошти ин нукта диссертант бо дарки расои моҳияти равандҳои адабӣ ба ҷамъоварии номаҳои арзишманди ин ду ҳаками аслии адабиёт пардохта, пеш аз нақду баррасии усуливу жарфбинонаи онҳо дар теъдод, ҳифзу ниғаҳдошт ва муаммои наشري онҳо низ изҳори назари хубу пажӯҳишгарона менамояд ва ҳамаи онҳоро аз тарозуи асл ва сараву сақат мегузаронад.

Муаллиф дар роҳи расидан ба мақсади асосӣ – таъйини арзишҳои илмиву адабии номаҳои С. Айнӣ ва М. Турсунзода ҳарчи бештар комёб шуда, матолибро бо мизон ва мабонии аслии таҳқиқ, назари то андозае мунсифонаву муътамад матраҳ кардааст. Бо таҳқиқи нисбатан ҷиддии ин номаҳо ба ҳаллу ҷасли масъалаҳои ҷолиби адабиёти садаи бист роҳ ҳамвор мешавад ва соҳиби диссертатсия тавонистааст аз уҳдаи баррасии нисбатан комили мавзӯ барояд.

Муҳимтарин ҷиҳати хуби муқаддимаи рисола арзёбии моҳияту манзараи омӯзиши мактубҳои С. Айнӣ ва М. Турсунзода буда, ҷойгоҳ ва арзиши кори онҳое, ки то ин вақт дар амри номанигорӣ ва пажӯҳиши номаҳои устодон анҷом ва ба субут расониданӣ буданд, баҳои дурусту мунсифона дода, ҳамаи онҳоро дастабандӣ кардааст. Манбаҳои асосии таҳқиқие, ки муаллиф дар муқаддима ва сипас дар китобномаи рисола муаррифӣ карда ва бунёди таҳқиқро бар он асос гузоштааст, низ хеле ҷолибанд ва арзиши ин мавзӯро боз ҳам беш пеши назар меоваранд. Дар тарҳрезии назарии қазия асосан номаҳо ва асноди нашршуда ва дар бархе маврид матолиби бойгонии осорхонаи адабӣ-ёдгории Мирзо Турсунзода низ ба кор рафтанд (шаш номаи М. Турсунзода ба С. Айнӣ).

Аз дидгоҳи дурусти муаллиф аз матни номаҳои устодон як силсила нуктаҳои муҳим берун меоянд. Дар боби аввали диссертатсия (с. 17-52) масъалаи равобити дӯстӣ ва эҷодии С. Айнӣ ва М. Турсунзода ба миён гузошта шуда, аввалан, масъалаи кашфи истеъдоди адабии дувумӣ аз ҷониби аввалӣ (с. 24-31) ва раванди пайвандҳои дӯстиву эҷодии ин ду намояндаи барҷастаи адабиёти тоҷик ба арзи аҳли таҳқиқ расидааст. Вобаста ба ин ҷиҳати қазия ба концепсияи дӯстӣ ва ҳамкориҳои бузургони адаби ҷаҳонӣ равшан ишораҳо шуда ва дар ин раҳгузар раванди дӯстиву рафоқати ду пояи

адабиёти мо ва ба ин васила, такон бахшидан ба ҳаёти адабӣ ба миён гузошта шудааст. Муаллиф ҳамкориҳои доимӣ, мукотиба, мусоҳиба, ҳамнишастиву ҳамсухбатӣ, таъсирпазирӣ, таъсиррасонӣ ва ғайраро чун шаклҳои пайванди дӯстӣ ва ҳамкориҳои самарабахши эҷодии ду устоди адабиёт таъйин кардааст. Хусусан ҳамкориҳои онон замони раиси Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон баргузида шудани устод М. Турсунзода ва ба вазифаи президенти АИ Тоҷикистон расидани С. Айнӣ ранги дигар гирифтааст. Масъалаи дигаре, ки дар ин боб равшан матраҳ шуда, роҳу равиши парвариши кадрҳои миллӣ мебошад ва дар ин ҷода низ хидмати С. Айнӣ сазоворона таъкид шудааст. Аз ин нуктаи дурусти илмӣ барои дарки моҳияти пайванди замонҳо оид ба парвариши истеъдодҳо метавон ба қор гирифт. Муаллиф боварманд аст, ки «кашфи истеъдоди адибони ҷавон, аз ҷумла М. Турсунзода ва тарбияи маънавии онҳо аз рисолатҳои таърихӣ ва фарҳангии» буда, ки «устод Айнӣ дар замони худ барои адабиёти муосири тоҷик анҷом дода, дар сарнавишт ва таърихи тоҷикон нақши ҳалқунанда бозидоаст». Бешак, бузургони мо бо ин амал «пайдориву бақои адабиёт, инкишофу тараққи минбаъдаи онро харҷониба таъмин намуданд» (с. 31). Як фасли боби аввал (с. 24-31) ба масъалаи кашфи истеъдоди адабии М. Турсунзода аз ҷониби С. Айнӣ бахшида шуда ва ин ҷо падидаи рӯйовариҳои аввалӣ ба дувумӣ ва ба идома робитаи қарини дӯстӣ ва эҷодии онон равшан бозгӯ шудааст. Хулосаи дурусти муаллиф ин аст, ки «робитаи дӯстӣ ва эҷодии С. Айнӣ ва М. Турсунзода дар як марҳалаи ҳассоси таърих ба вучуд омадааст, ки барои пайдор мондани шуури иҷтимоиву маънавӣ ва худшиносии таърихиву фарҳангии миллати тоҷик замина шудаанд» (с. 23).

Ин нукта ҷолиб аст, ки номаҳои С. Айнӣ ба муаллифи ҷӯеи вазъи зиндагии бузургон ба сифати меъёри таъйини чанде аз махсусияти ҳаёти шахсӣ, ҷузъиёти зиндагӣ, кашфи дунёи ботинӣ, вазъи саломатӣ ва дигар ҳолатҳои руҳиву равонӣ, ҳамзамон нуктаҳои тоза оид ба эҷоди асар дар қоргоҳи адиб ба хидмат омадаанд. Ба ин маънӣ муаллиф ба арзиши номаҳои С. Айнӣ ба сифати фарогири вежагиҳои мумтози тарҷумаиҳолӣ баҳо додааст. Нигоҳи вежа ба ҷойгоҳи номаҳо бори дигар маҳз ба ҳамин хотир арзише хоҳад дошт, ки рӯзгорнома ва махсусияти эҷоди адиб аз нав такмил ёбад ва

манзараи нави рӯзгори адиб ба вучуд ояд. Аз ин рӯ, чунин бардошти муаллиф дуруст аст, ки «мактубҳои С. Айнӣ ба адибони тоҷик, хусусан, номаҳои ба суроғаи М. Турсунзода фиристодашуда барои мукамал сохтани сарнавишти С. Айнӣ ва ҷиҳати огоҳии бештар пайдо кардан аз зиндагиномаи нависанда, коргоҳи эҷодӣ ва мушкилоти рӯзгор ёрии амалӣ» (с. 38) хоҳанд расонид.

Баробари ин, дар ҳамин боби рисола мулоҳизаҳои С. Айнӣ оид ба равиши кори эҷодӣ ва осори адабӣ ба риштаи таҳқиқ омада, ки арзиши ин кор барои таъйини махсусияти коргоҳи ин адибон низ аз аҳаммият холӣ нест. Ин ва дигар масъалаҳои меҳварӣ ба муаллиф имкон додааст, ки чанд нуктаи ҳаёт ва махсусияти эҷоди адабии С. Айнӣ аз нигоҳи М. Турсунзода баррасӣ шавад ва дидгоҳи дувумро аз хусуси вежагиҳои осори адабӣ ва илмии аввалӣ ба доираи мулоҳизаи мунсифона бигирад.

Яке аз бобҳои рисола ба масъалаҳои адабиётшиносӣ дар номаҳои ин ду устоди адабиёт дахл дорад ва ин ҷо, аввалан, ин назарро пеш мениҳад, ки камтар нависандаи дунё баробари офаридани асарҳои барҷастаи бадеӣ боз «назарияҳои илмие оид ба равиши кори эҷодӣ ва масъалаҳои гуногуни адабӣ» матраҳ менамоянд. Дар ин фасл муносибати ҷиддиву саҳтгиронаи С. Айнӣ гуфтугӯ шудааст. Ба муаллиф дар ин фасл на танҳо муктубҳои С. Айнӣ ба М. Турсунзода, балки намунаҳои аз мукотиботи ӯ бо адибони дигар низ комилан равшан ба хидмат омада ва ҳам кӯшиш ба харҷ рафтааст, ки тавачҷуҳи гарми нависанда ба равиши кори эҷодӣ ва офаридани осори адабӣ ҳаллу фасл шавад. Аз ин ҷиҳат ҳам «мактаби номанигории устод Айнӣ омӯзанда буда, инсон, хусусан аҳли адабро ба роҳи эҷодкорӣ ва офаридани осори адабӣ раҳнамун месозанд» (с. 42).

Ба ҷуз ин муаллифи диссертатсия зимни бозгӯи андешаҳои вежаи М. Турсунзода дар мавриди С. Айнӣ ҷеҳраи мумтози ӯро ба сифати айнидон муаррифӣ ва ин самти корро айнишиносӣ таъбир намуда, чанд нуктаи боарзишро ба миён гузоштааст. Ин ҷо дар маҷмӯъ ҳафт мақола ва осори портретномаи М. Турсунзода оид ба С. Айнӣ номбар шуда ва кӯшиши таҳлили онҳо сурат гирифтаанд. Дар ин фасл муаллиф ба бархе нуктаҳо назари интиқодӣ зоҳир карда, қазовати М. Турсунзодаро дар мавриди

муносибати С. Айнӣ ба намояндагони адабиёти даврони маорифпарварӣ хадафи танкиди илмӣ қарор додааст (с. 44-45).

Дар як фасли дигари боби аввал (с. 47-51) як силсила асарҳои адабӣ ва илмии С. Айнӣ – аз шеъри «Марши хуррият» то повестҳои «Одина», «Марги судхӯр», романҳои «Дохунда», «Ғуломон», асари тарҷумаиҳолии «Ёддоштҳо» ва тазкираи «Намунаи адабиёти тоҷик» аз назари наққодии М. Турсунзода хубу бамаврид баррасӣ шудааст. Дар ин баррасӣ муаллиф як зумра масъалаҳои нақду баррасии осори адабиву илмии С. Айнӣ, аз ҷумла, нуфузи сиёсати замона ва таъсири омилҳои вақту замон, талаби ғоявӣву эстетикӣ ва ғайраро муҳаққиқона ба ҳисоб гирифтааст.

Оғози боби дувум аз нигоҳи гузориши масъала ҳам ҷолиб аст ва ба ҳар сурат ин таъкид хубу бамаврид аст, ки «бозтоби масъалаҳои адабиётшиносӣ дар номанигории устод Айнӣ дар шароити ҳозира ба андозаи кофӣ омӯхта нашуда» (с. 52) ва, аз ин рӯ, ин ҷо, барҳақ, ба чанде аз муаммоҳои дастрасӣ ва таҳияи номаҳои устод Айнӣ ба нашр низ изҳори назари хоҳе шудааст.

Баъдан муаллиф бо назардошти баҳсангезиаш масъалаи тасвири ҳақиқати ҳаёт ва таъсири эътирозҳои мафкуравиरो дар солҳои то 50-уми садаи бист зарурӣ доништа, андешаҳои якдасту пураҳаммияти С. Айнӣро баррасӣ менамояд. Муҳаққиқ водор гардида, ки «дар баробари омӯхтани назару мулоҳизаҳои гузашта сарчашмаҳои назарияи адабӣ ва сабабу мақсади онҳоро аз мавқеъҳои илми ҳозира ва эстетикаи илмӣ тадқиқ» намояд (с. 54). Таҳлилҳо оид ба масъалаҳои назарияи адабиёт дигар аз мушаххасоти ин боб аст, ки дар мисоли бозтоби арзиши ҷузъиёти бадеӣ дар тасвири реалии воқеияти зиндагӣ намоён мешавад. Муаллиф кӯшида нишон диҳад, ки «нақш ва мақоми ҷузъиёти бадеӣ дар асари бадеии ҳунари, умуман, ва дар (?) тасвири реалистии воқеияти зиндагӣ, хусусан, нишони хеле баланди маҳорати эҷодӣ буда, тавассути он суҳанвар ғоя меофарад, ғоя ва образҳои бунёд мекунад, ки онҳо дар ниҳоят чун чизи реалӣ на тасаввурӣ қабул карда мешаванд» (с. 63). Ҳам ин ҷо (фасли 2.3) ҷанбаи таҳқиқи масъалаҳои таърихи адабиёти тоҷикии ибтидои садаи бист муҳим ва муфид арзёбӣ шуда, зарурати омӯзиши рӯзгор ва вежагии мероси адибони маорифпарвару равшангар асосан дуруст ба миён монда шудааст (с. 63-67). Муҳаққиқ пайрави онҳост,

ки назару ихлоси гарми С. Айниро ба адибони маорифпарвар таҳқиқ кардаанд. Зимни гузориши масъалаи омӯзиши таърихи адабиёт дар як фасли чудоғона бо афкор ва ақидаҳои хоси муаллиф низ ошно мешавем. Аммо, аз ҷӣ сабабе баррасии масъалаи омӯзиши таърихи адабиёт камтар дар пайванди мустақим бо номаҳои С. Айни сурат ёфтааст. Ин ҷо асосан матолиб аз «Ёддоштҳо» гирифта шудаанд. Дар фасли дигар (с. 70-74) муаллиф кӯшида, ки Мирзо Турсунзодаро ба сифати муҳаққиқ ва мубаллиғи осори Садриддин Айни нишон диҳад, ки ин ҳам ҷолиб аст. Ин фасли боби дувум ва ду фасли охири боби аввал моҳиятан бо ҳам алоқаи зич доранд.

Аз дигар муҳимтарин фаслҳои ин боб таваҷҷуҳ ба масъалаи таърихи эҷод ва наشري мукотиботи устодон (с. 74-79) низ хеле муфид буда, ҷалби таваҷҷуҳи гаштаву баргашта ба ин масъаларо аз садоқати пайвастаи муҳаққиқи ҷавон ба мавзӯ ва аз зухуроти хуби кори таҳқиқ медонем. Ин ҷо ҷузъитарин аснод ва иттилоот аз хусуси масъалаи наشري мактубҳо ҳаст, ки сари он донишмандон хеле зиёд баҳсу баррасӣ анҷом додаанд. Дар таърихи адабиётшиносии муосир дастрасӣ ба номаҳои аҳли адабу илм аз мушкилтарин масъалаҳо аст. Шояд ба ҳамин сабаб ҳам наشري комили илмии номаҳои устодони сухан, аз ҷумла С. Айни ҳоло анҷом наёфтааст. Дар ин вазъ гузориши матлаб аз сӯйи муҳаққиқ муфид арзёбӣ мешавад.

Нуктаи боз ҳам усулитар қазияи омӯзиши мероси адабӣ ва таъйини ҳуқуқи тоҷикон ба осори адабии гузаштагон аст (с. 79-98), ки ҷолибтарин саҳифаҳои таърихи тоҷикон ва адабиёти ононро дар солҳои 40-уми садаи бист дар бар мегиранд ва ҳам яке аз фаслҳои калонтарини диссертатсия аст. Муаллиф ин ҷо ба моҳияти баҳсу баррасии аҳли таҳқиқ дар заминаи ин мавзӯ сар дароварда ва ин яке аз мубрамтарин масъалаҳои оест, ки дар атрофаш баҳсу баррасии зиёде шудаанд. Баррасии масъала аз ду дидгоҳ ҳам ба назар меҳварӣ мерасад, яке ин ки дар давраи шуравӣ муаммои мерос аз нигоҳи марксистӣ-ленинӣ ҳаллу фасл мешуд, имрӯз аз диди худшиносии миллии тоҷикон.

Дар боби сеюм дидгоҳҳои устод С. Айни оид ба арзишҳои таърихӣ, адабӣ ва фарҳангии «Ёддоштҳо» баррасӣ шудааст (с. 99-133). Гузориши масъала дар ин боб аз доираи иртиботи ин ду намоiendaи барҷастаи адабиёт

хеле фаротар рафта, нуктаҳои муҳимми илмӣ ба доираи баррасӣ омадааст. Инаш ҷолиб аст, ки як асари адабӣ аз нигоҳи муаллифи он мавриди гуфтугӯ қарор мегирад ва табиист, ки арзиши ин кор аз ҳар нуктаи дигар пурфоидатар хоҳад буд. Фикр мекунам, ин барои айнаишносии тоҷик низ то андозае судманд хоҳад буд ва барои ҳамин ҳам коркарди наву наشري монографии диссертатсия, ҳамзамон наشري комили номаҳои ин ду устоди сухан ва дигар маводи ин таҳқиқро заруриву саривақтӣ медонам. Муаллиф дар пайравӣ ба андешаи М. Шакурӣ ба арзиши «Ёддоштҳо»-и С. Айнӣ чун як асари фарогири масъалаҳои умдаи илми адабиётшиносӣ низ диққат дӯхта ва ба ин натиҷа расидааст, ки ин асар «масъалаҳои таърихи адабиёти тоҷикро бо ҷамъбасти ва умумиятдиҳии бадеӣ ва тасвири вусъатноки воқеаҳои ҳаёт фаро гирифтааст, ки ҳалли бисёре аз масъала ва муаммоҳои таърихи адабиётро дар худ ниҳон медорад» (с. 108). Аммо қисмати дувуми ин тезис шояд як андоза сохта баромадааст, ки «С. Айнӣ бо ин равиш муҳимтарин масъалаҳои таърихи адабиётро ба миён гузошта, аввалин бор ба тадқиқи бадеии онҳо пардохтааст» (с. 108). Ба тадқиқи бадеӣ пардохтани масъалаҳои таърихи адабиёт, яъне чӣ?

Ҳам дар ин боб кӯшиш ба харҷ рафтааст, ки ба силсилаи образҳои «Ёддоштҳо» таҷдиди назари тоза сурат гирад (с. 110-112). Нуктаи дигари ҷолиби таваҷҷуҳ он аст, ки дар ин бахши диссертатсия (с. 113-125) чанд эътирози муқарризони «Ёддоштҳо» ва ҷавоби С. Айнӣ ба онҳо баррасӣ шуда ва яке аз пурмувоҳистарин бахши кор аст ва дар он низ гуфтугӯҳо сари образҳои «Ёддоштҳо» сурат гирифтааст. Дар ин фасл номаҳои С. Айнӣ ҳамчун воситаи ифодаи афкори танқидӣ-адабӣ баррасӣ шуда ва нуктаҳои ҷолибе дар заминаи афкори адабиву эстетикӣ М. Турсунзода ба миён гузошта шудаанд. Дар фасли дигар дидгоҳи шоири маъруф оид ба «Ёддоштҳо» (с. 126-133) аз рӯйи ду мақолаи ӯ ба доираи мулоҳиза омадааст.

Дар боби чаҳорум (с. 134-166) ба муҳимтарин нуктаи адабиётшиносӣ – омӯзиши арӯзи тоҷикӣ хоса диққат равона шудааст, ки аз пурбаҳстарин масъалаи таҳқиқи адабиёт мебошад. Дар ин боб ба ҷойгоҳи шоистаи арӯз ба сифати маҳсули заковату тафаккури эҷодии тоҷикон баҳо дода шуда, масъалаҳои чун пайдоиш, умумият ва тафовути арӯзи тоҷикӣ аз арӯзи арабӣ,

вазни шеъри тоҷикӣ ва масъалаҳои шеъри нав аз назари бориксанчи С. Айни гуфтугӯ шудаанд. Дар шароити зиндагии устод С. Айни арӯзи тоҷик хеле кам таҳқиқ шуда ва муаллиф арзиши номаҳои ин донишманди ҷавулодаро дар шинохти он асосан дуруст арзёбӣ кардааст. Дар он моҳияти баҳсҳо оид ба арӯз дар миёни донишмандон мурур шуда ва нигоҳи онон оид ба ин масъала дар ду ҷараён ба таҳлил омадааст. Ба бардошти хуби муаллиф «устод Айни вазни арӯзи шеъри тоҷикиро хоси заковати фитрии тоҷикон дониста, ақидаи гӯё форсҳо аз арабҳо гирифтани онро бо далелҳои қотеъ инкор мекунад» (с. 140). Кӯшиши муаллиф дар масъалаи бунёдгузори вазн ва шеъри нав дониста шудани устод С. Айни ҳам ба сари худ ҷолибхӯро дорад.

Хулоса ва пешниҳодҳои муаллиф актуалӣ ва саривақтӣ буда, арзиши илмиву амалӣ доранд. Муаллиф ҷо-ҷо ба ҷанбаҳои сабку услуб ва рӯҳияи номанигории ду устоди сухан низ ишораҳои хубе намудааст.

Дар маҷмӯъ диссертатсия дар асоси талаботи таълифи ин гуна асарҳо ба вучуд омада, забон ва сабки баёни муаллиф низ ҷолиб аст.

Барои хубтар шудани сатҳу савияи рисола ва амиқрафти таҳлил дар он чанд пешниҳодро савоб медонем:

1. Дар баробари он ки дар диссертатсия матолиб дар доираи бобу фаслҳо хеле хуб матраҳ шудаанд, бо вучуди ин ба таносуби ҳаҷми бархе аз фаслҳо бояд диққат дода шавад. Аз сабаби хурд шудани ҳаҷми баъзе фаслҳо имкони якҷоя кардани баъзе фаслҳо низ вучуд дорад. Аз ҷумла, фаслҳои 1.3 ва 1.4 хеле кӯтоҳ (с. 39-42; 42-46) ва фасли 2.4 танҳо се саҳифа (с. 67-69) мебошад. Аз диди мо, ба ҳам овардани фасли 2.5 бо фаслҳои 1.4 ва 1.5 аз диди гузориши матлаб ҳусни корро боз хоҳад афзуд. Масъалаи таҷдиди назар ба образҳои «Ёддоштҳо» низ дар ҳаҷми ҳамагӣ 3 саҳифа (с. 110-112) қазияро бо таъя ба номаҳои устодон фаро нагирифтааст.

2. Бо вучуди он ки дар диссертатсия шеваи бисёр хуби радду бадали иқтибосҳо сурат гирифта ва нақду баррасӣ шуда, ба назар мерасад, ки баъзе иқтибосҳо хеле муфассаланд, аз ҷумла матлаби муҳимме аз як нома дар саҳифаи 34 қариб дар як саҳифа ҷой дода шудааст. Ба доираи таҳлил гирифтани худи он матлаб муфидтар ба назар мерасад.

3. Ба қисмати фаҳрасти адабиёт ворид кардани чанд китоб, аз ҷумла китобҳои адабиётшинос М. Раҷабӣ «Таърихи танқид ва адабиётшиносӣ» ва Ҷ. Ҳамроев «Таърихи танқиди адабӣ» низ арзанда мебуд. Ин дар ҳолест, ки аз муҳаққиқи аввал дар саҳифаи 64 ёд шудааст. Ҳамзамон дар феҳрасти адабиёт (сах. 196) баробари зикри «Феҳрасти асарҳои С. Айнӣ ва адабиёти оид ба ӯ» (таҳияи Ҷ. Азизқулов, З. Муллоҷонова) зикри идомаи он таҳти ҳамин унвон – «Феҳрасти асарҳои С. Айнӣ ва адабиёти оид ба ӯ» дар таҳияи олимони З. Муллоҷонова ва Н. Файзуллоев (Душанбе, 1978) ҳам зарур мебуд.

4. Аз назари мо, ҷумлаи аввали боби 3-ум дар саҳифаи 99 ва хулосаи фасли охири боби аввал дар саҳифаи 51 ба ҷиҳати норавшанӣ ва ягон сабаби дигар ба таҳрир ниёз доранд. Ҳамзамон, дар забон, баён ва ифода дар ҷо-ҷои диссертатсия (саҳифаҳои 13, 38, 84, 147 ва ғайра) бархе нуқсу камбудии грамматикиву услубӣ мавҷуданд, ки вероии онҳо ҳусни матлабро хоҳанд афзуд.

Ин чанд нуқтаро дар такмили диссертатсия метавон ба назар гирифт.

Дар маҷмӯъ, диссертатсияи муҳаққиқи ҷавон Шарифзода Лутфулло Абдулло бо ихтисоси илмии интиҳобнамудаи муаллиф мувофиқат дорад. Мавзӯ ва мазмуну муҳтавои диссертатсия ба доираи мавзӯ ва масъалаҳои таҳқиқӣ, ки дар шиносномаи ихтисоси илмии 10.01.01 – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ таъйин шудаанд, комилан мувофиқ аст.

Диссертатсияи Шарифзода Лутфулло Абдулло дар мавзӯи «Арзишҳои илмӣ ва адабии номаҳои Садриддин Айнӣ ва Мирзо Турсунзода» кори илмӣ-таҳқиқии анҷомёфта ба ҳисоб меравад.

Автореферати диссертатсия ва мақолаву гузоришҳои илмие, ки аз ҷониби Шарифзода Лутфулло Абдулло ба таъъ расида ва ироа шудаанд, муҳтавои асосии диссертатсияро фаро гирифта, аз лаёқати баланди илмии доктараби дараҷаи илмӣ гувоҳӣ медиҳанд.

Диссертатсияи Шарифзода Лутфулло Абдулло дар мавзӯи «Арзишҳои илмӣ ва адабии номаҳои Садриддин Айнӣ ва Мирзо Турсунзода» ба талаботи бандҳои 31-35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзади илми

филология аз рӯйи ихтисоси 10.01.01 – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ мебошад.

Муқарризи расмӣ:

номзади илми филология,
дотсенти кафедран адабиёти муосири
тоҷики Донишгоҳи давлатии Хучанд
ба номи академик Бобочон Ғафуров
«19» августи соли 2022

Аъзамов С.Б.

Суроға: 735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
вилояти Суғд, шаҳри Хучанд, Хуррамшаҳр, 50
Тел: (+992) 92-838-95-26; (+992) 98-798-18-65
E-mail: subhonazamzod@mail.ru

Имзои С.Б. Аъзамов-ро тасдиқ мекунам:
сардори шуъбаи кадр ва корҳои махсуси
МДТ «Донишгоҳи давлатии Хучанд
ба номи академик Бобочон Ғафуров»
«19» августи соли 2022

Наврузов Э.М.

Суроға: 735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
вилояти Суғд, шаҳри Хучанд,
гузаргоҳи Мавлонбеков, 1.
тел: 6-52-73, 6-47-39
E-mail: rector@hgu.tj